

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Hukat:

Kaybın Getirdiği Travmayı İyileştirmek

Hatırası mübarek babamın ölümünden sonra kendime gelmem iki yıl almıştı. Bugüne kadar, aradan yirmi yıl geçmesine rağmen, bunun nedeninden hâlâ emin değilim. Babam aniden veya genç yaşta ölmemişti. Seksenli yaşlarının ortalarındaydı. Son yıllarında beş ameliyat geçirmiş ve bunların her biri, kuvvetini biraz daha tüketmişti. Bunun yanında, bir rav olarak, cenazelerde görev yapmam ve ölenlerin yakınlarını teselli etmem gerekiyordu. Kederin nasıl bir şey olduğunu gayet iyi biliyordum.

Hahamlarımız çok fazla ve çok uzun süre yas tutan birine eleştirel yaklaşmışlardır.¹ Bizzat Tanrı'nın, böyle biri hakkında "Sen benden daha mı şefkatlisin?" dediğini söylemişlerdir. Rambam'ın hükmüne göre:

"İnsan bir kişinin ölümü nedeniyle aşırı kederlenmemelidir. Pasukta söylendiği gibi, 'Ölü için ağlamayın; ve ağıt yakmayın ona' (Yirmeyau 22:10). Bu, 'aşırı ağlamayın' anlamına gelir. Çünkü ölüm dünyanın normal halidir ve kendini dünyanın normal hali için aşırı kederlendiren kişi aptaldır."²

Ender istisnalar haricinde, Yahudi kanununda yas için azami limit bir yıldır; daha fazla değil.

Ama işte, tüm bunları bilmek pek işe yaramamıştı. Bizler her zaman duygularımızın efendisi değiliz. Başkalarını teselli etmek de sizi kendi yakınınızı kaybetme deneyimine hazırlamaz.

Yahudi kanununun düzene soktuğu yön, içteki duygular değil, dışarı dönük davranıştır ve Tora duygulardan bahsettiği zaman, örneğin sevme veya nefret etmeme emirlerinde, *alaha* genellikle, *Sefer A-Hinuh*'un sözleriyle "kalp, eylemleri takip eder"³ varsayımı doğrultusunda bunları davranışsal terimlere tercüme eder.

Varoluşsal bir kara delik, varlığımın ta özünde bir boşluk hissediyordum. Duyularımı köreltiyor, beni uyuma veya odaklanma kabiliyetinden mahrum bırakıyordu. Sanki hayat uzak bir mesafede yaşanıyordu ve ben sanki bir filmi odaklanmadan ve sesi tamamen kısılmış bir şekilde seyrediyor gibiydim. Bu ruh hali zamanla geçti, ama etkili olduğu sürece hayatımın en kötü hatalarından bazılarını yaptım.

Bunlardan bahsediyorum, çünkü Hukat *peraşasıyla* ilgililer. *Peraşadaki* en çarpıcı bölüm, halkın su eksikliğinden yakındığı andır. Moşe yanlış bir şey yapar ve Tanrı her ne kadar kayadan su çıkarırsa da, aynı zamanda Moşe'yi katlanması neredeyse olanaksız bir cezaya çarptırır: "Bana, Bene Yisrael'in önünde Beni kutsal kılacak kadar inanç duymadığınız için, bu nedenle bu toplumu size verdiğim ülkenin içine siz getirmeyeceksiniz" (Bamidbar 20:12).

Otoriteler Moşe'nin tam olarak neyi yanlış yaptığı konusunda tartışma halindedir. Acaba sorun Moşe'nin halk karşısında itidalini kaybetmiş olması mıydı ("Dinleyin şimdi asiler!" [Bamidbar 20:10])?

¹ Moed Katan 27b.

² Rambam, İlhot Avel 13:11.

³ Sefer A-Hinuh, emir 16.

Kayaya konuşmak yerine ona vurması mıydı? Suyun gelmesini Tanrı'nın değil de kendisiyle Aaron sağlamış gibi bir izlenim vermesi miydi ("Size bu kayadan mı su çıkaralım?" [Bamidbar 20:10])?

Daha da muammalı olanı, Moşe'nin o anda kontrolünü neden kaybettiğidir. Moşe aynı sorunla daha önce de yüzleşmiş, ama daha önce hiç itidalini yitirmemişti. Şemot 15'te Bene Yisrael Mara adlı yerdeyken oradaki suyun acı olması nedeniyle içilemez nitelikte olduğundan yakınmışlardı. Şemot 17'de Masa U-Mriva adlı yerde hiç suları olmadığı için şikâyet etmişlerdi. O zaman Tanrı, Moşe'ye asasını almasını ve kayaya *vurmasını* söylemiş ve kayadan su çıkmıştı. Dolayısıyla *peraşamızda* Tanrı, Moşe'ye "Asayı al... ve kayaya konuş" dediği zaman, Moşe'nin, Tanrı'nın kayaya aynı zamanda vurmasını da ima ettiğini varsayması şüphesiz affedilebilir bir hataydı. Zira önceki olayda Tanrı'nın talimatı bu şekildeydi. Moşe önceki bir emsala göre hareket ediyordu. Ve eğer Tanrı onun kayaya vurmasını kastetmediyse, o zaman ona neden asasını almasını söylemişti?

Anlaması daha da zor olan nokta, olayların sıralamasıdır. *Tanrı, Moşe'ye tam olarak ne yapacağını zaten söylemişti.* Halkı topla. Kayaya konuş ve su akacak. Bu, Moşe "Dinleyin şimdiki asiler" sözleriyle başlayan tersleyici konuşmasını yapmadan *önceydi.* Çözumsuz görünen bir sorunla yüzleştiğiniz zaman soğukkanlılığınızı kaybederseniz bu gayet anlaşılabilir bir şeydir. Buna benzer bir olay, Moşe'nin başına daha önce halk et eksikliğinden yakındığı zaman gelmişti. Fakat böyle bir itidal kaybının Tanrı size "Kayaya konuş... suyunu verecek ve sen onlar için kayadan su çıkararak bu şekilde cemaate ve sürülerine içmeleri için su vereceksin" dedikten sonra olması hiç mantıklı değildir. Moşe'nin elinde hazır bir çözüm vardı. Öyleyse bu sorun nedeniyle neden bu kadar huzursuz olmuştu?

Bu bölümü ancak babamı kaybettikten sonra anlayabildim. Bu olayın hemen öncesinde ne olmuştu? *Perekin* ilk pasuğu şöyle demektedir: "Halk Kadeş'te yerleşti. Miryam orada öldü ve orada gömüldü." Tora halkın hiç suyu olmadığını ise ancak bunun ardından söylemektedir. Çok eski bir gelenek, halkın o zamana kadar Miryam'ın liyakati onuruna mucizevi bir su kaynağıyla mübarek kılındığını belirtir. Miryam öldüğü zaman bu su da kesilmişti.

Ancak bana öyle geliyor ki, buradaki asıl derin bağlantı, Miryam'ın ölümüyle su eksikliği arasında değil, Miryam'ın ölümüyle Moşe'nin duygusal itidalini yitirmesi arasındadır. Miryam, Moşe'nin ablasıydı. Moşe bebekken bir sepetin içine yerleştirilmiş halde Nil'in akıntısıyla sürüklenirken, Miryam onun kaderine uzaktan göz kulak olmuştu. Paro'nun kızına konuşup bebeğin İbrani bir kadın tarafından emzirilmesini önererek, Moşe ve annesini tekrar birleştirme ve onun, kim ve hangi halka mensup olduğunun bilinciyile büyümesini sağlama cesaret ve girişimciliğini Miryam ortaya koymuştu. Miryam olmasaydı, Moşe hiçbir zaman, Tanrı'nın Yisrael karşısındaki insani yüzü, bizim kanun verici, kurtarıcı ve peygamber olarak tanıdığımız kişi haline gelmeyecekti. Miryam'ı kaybettiği zaman yalnızca ablasını kaybetmiş değildi Moşe. Hayatının insani temelini kaybetmişti.

Bir yakınınızı kaybettiğiniz zaman duygularınızın kontrolünü kaybedersiniz. Kendinizi sükûnet gerektiren durumlarda öfkelenir halde bulursunuz. Konuşmanız gereken yerde vurur, sessiz kalmanız gereken yerde konuşursunuz. Tanrı size ne yapacağınızı söylediği zaman bile yalnızca yarı dinler vaziyettesinizdir. Sözleri duyarsınız, ama onlar aklınıza tam olarak girmez.

Rambam bir soru sorar: Nasıl olur da bir peygamber olan Yaakov, oğlu Yosef'in hâlâ hayatta olduğunu bilememiştir? Rambam cevap olarak, Yaakov'un matem halinde olduğunu ve Şehina'nın, yasta olduğumuz zaman içimize girmediğini belirtir.⁴ Moşe kayanın yanındayken bir peygamberden çok, ablasını yeni kaybetmiş bir adam durumundaydı. Teselli edilemez haldeydi ve kendine tamamen hâkim değildi. Moşe elbette tüm peygamberlerin en büyüğüydü. Ama aynı zamanda bir insandı ve bunun bu olayda olduğundan daha belirgin olduğu yerler pek enderdir.

Peraşamız fanilik hakkındadır. Mesele budur. Tanrı ebedidir, biz ise geçiciyiz. Roş Aşana ve Yom Kipur'da bazı cemaatlerde söylenen *Untane Tokef* duasında söylendiği gibi, "bir çömlek parçasından, bir çimen yaprağından, solan bir çiçekten, bir gölgeden, bir buluttan, bir rüzgâr esintisinden" ibaretiz. Toprağız ve toprağa geri döneceğiz; ama Tanrı, ebedi yaşamdır.

Bir düzeyde, "kayanın başındaki Moşe", günah ve cezası hakkında bir anlatımdır: "*Bana... Beni kutsal*

⁴ Rambam, Şemone Perakim, perek 7; Pesahim 117a'ya dayanarak.

kılacak kadar inanç duymadığınız için, bu nedenle bu toplumu size verdiğimiz ülkenin içine siz getirmeyeceksiniz.” Günahın tam olarak ne olduğundan veya neden bu denli ağır bir cezayı gerektirdiğinden emin olamayabiliriz; ama en azından hikâyenin tam olarak hangi alanda gerçekleştiğini tahmin edebiliriz.

Yine de, bana öyle geliyor ki – Tora’nın başka birçok yerinde olduğu gibi burada da – hikâyenin altında başka bir hikâye daha vardır ve tamamen farklı bir hikâyedir bu. Hukat *peraşası*, ölümle, kayıpla ve sevilen birini yitirmekle ilgilidir. Miryam ölür. Aaron ve Moşe’ye, Vaat Edilmiş Topraklara girecek kadar yaşamayacakları bildirilir. Aaron ölür ve halk onun için otuz gün yas tutar. Birlikteyken, Yahudi halkının ezelden beri bildiği en büyük liderlik kademesini oluşturmuşlardır: üstün peygamber Moşe, ilk Koen Gadol Aaron ve belki de her ikisinden daha büyük olan Miryam.⁵ *Peraşanın* bize anlattığı şey, her birimiz için, geçmeyeceği bir Yarden, girmeyeceği bir vaat edilmiş toprak olduğudur. “Görevi şahsen tamamlaman beklenmiyor.” En büyük insanlar bile ölümlüdür.

Bu nedenle *peraşa* Kızıl İnek ritüeliyle başlamaktadır. Ölüyle temas ettiği için Kutsal Mekân’a girmesi yasak olan birinin arındırılması amacıyla, bu ineğin külleri, sedir dalı, zufa otu ve kırmızı bir ipliğin külleriyle karıştırılıp bir kabın içindeki “kaynak suyunun” (tam çeviriyle “yaşayan su”) içinde eritilir ve bu kişinin üzerine serpilirdi.

Bu, Yahudilikteki en temel prensiplerden biridir. *Ölüm, saflığı bozar*. Tarih boyunca çoğu din, ölümden sonraki yaşamın, hayatın kendisinden daha gerçek olduğu görüşünde olmuştur. Mısırlılar ilahların yaşadığı yerin orası olduğunu düşünmüşlerdir. Yunanlar, Romalılar ve birçok ilkel kabile, atalarının orada canlı olduklarına inanmışlardır. Birçok Hıristiyan, adaleti bulacağınız yerin orası olduğunu düşünmüştür. Birçok Müslüman cenneti bulacağınız yerin orası olduğunu düşünmüştür.

Ölüm sonrası yaşam ve ileride ölümlerin dirileceği, Yahudi inancının da tartışmaya açık olmayan, temel ilkelerindedir, ama Tanah bu konularda dikkat çekici biçimde sessizdir. Yahudilik daha çok, Tanrı’yı, faniliğimize rağmen bu yaşam içinde, bu gezegen üzerinde bulmaya odaklanır. “Ölümler değildir Tanrı’yı övenler” der Teilim 115:17. Tanrı’yı

bu dünyanın içinde bulmak gerekir – tüm risk ve tehlikeleriyle, tüm kayıp ve kederleriyle, bu dünyanın içinde. Biz, Avraam’ın söylediği gibi “toz ve külden” ibaret olabiliriz, ama hayatın kendisi, sonu gelmeyen bir ırmaktır – “yaşayan sudur” – ve Kızıl İnek ritüelinin simgelediği de budur.

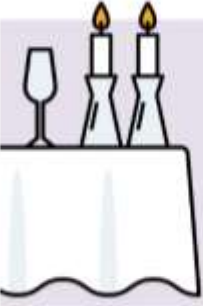
Büyük bir ustalıkla, Tora, kanun ve anlatımı bir arada vermektedir – kanun anlatımdan önce verilmiştir, çünkü Tanrı, tedaviyi hastalıktan önce verir. Miryam ölür. Moşe ve Aaron kedere boğulurlar. Moşe bir an için kontrolünü kaybeder ve ona ve Aaron’a kendilerinin de ölümlü oldukları ve ülkeye girmeden önce ölecekleri hatırlatılır. Yine de bu, Rambam’ın söylediği gibi, “dünyanın normal halidir”. Bizler bedene bürünmüş birer ruhuz. Etten ve kandan oluşuruz. Yaşlarız. Sevdiklerimizi kaybederiz. Dışarıya karşı soğukkanlılığımızı korumak için mücadele ederiz, ama içimizde ağlarız. Yine de hayat devam etmektedir ve bizim başladıklarımızı başkaları devam ettirecektir.

Sevdiğimiz ve kaybettiğimiz kişiler bizim içimizde yaşamaya devam eder; tıpkı bizim de sevdiklerimizin içinde yaşamaya devam edeceğimiz gibi. Çünkü sevgi, ölüm kadar kuvvetlidir⁶ ve yaptığımız iyi şeyler asla ölmez.⁷

⁵ Miryam’ın inanç, cesaret ve öngörüsü hakkında çok sayıda *midraş* öğretisi vardır.

⁶ Şir Aşırım 8:6.

⁷ Bkz. Mişle 10:2 ve 11:4.

Şabat Sofrasında

1. Sizce Moşe, Miryam'ın ölümünden neden bu kadar derinden etkilenmiştir?
2. Kızıl inek kanunu Yahudilikte hayatın değerini nasıl ifade etmektedir?
3. Tora, fani olduğumuz bilgisine rağmen yola devam etmemize nasıl yardımcı olur?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbitsacks.org/covenant-conversation-family-edition/chukat/healing-trauma-loss/>

Family Edition şimdi Türkçe!